

A tordai országgyűlés képe

(Levél a szerkesztőséghez)

A *Korunk* 1968. 8. száma minden megjegyzés nélkül közölte annak a híres tordai országgyűlésnek a képét, amelyen a vallásszabadságot kihirdették. A közölt kép címe a következő volt: *Körösfői Kriesch Aladár: A tordai országgyűlés, 1568.*

Magának a művésznek a személye és a kép története azonban megérdemli, hogy visszatérjünk rá, és feltegyük az ezzel kapcsolatos tisztázatlan kérdéseket. Körösfői Kriesch Aladár munkássága ma már nálunk kevésbé ismeretes, habár, mivel sokat dolgozott Erdélyben, minket közelebbről érdekel. Kriesch Aladár felesége, Újvárossy Ilka ugyanis kolozsvári lány volt, és ezért a művész az 1890-es években jörszt a rokonságnál, Kolozsvárt, illetőleg Tövisen és Diódon, később pedig Kalotaszegen nyaralt. Ezalatt sokat festett. 1895-ben a millenniumi kiállítás előtt a hivatalos körök erővel a lehanyaglott történelmi festészetet akarták életre kelteni. Torda-Aranyos vármegye azt a megbízást adta Kriesch Aladárnak, hogy fesse meg az 1567-i tordai országgyűlés képét. Kriesch mindjárt leutazott Tordára, ott környeztetanulmányokat végzett és vázlatokat készített. Terveit Tordán elfogadták, és így hozzáfogott a nagy munkához. A családi hagyomány szerint egyes alakjainak a tóvisi dr. Boér család tagjai voltak a modelljei (sőt talán maga a művész is), dr. Dénes Jenő *Körösfői Kriesch Aladár* című monográfiájában a kép történetével foglalkozva azt írja, hogy Kolozsvárt keresett történelmi típusokat, a szegényházba is elment, majd E. Kovács Gyulát, a nagy színészt is lerajzolta. Úgy tudjuk, hogy a tordai országgyűlést megelevenítő híres kép — legalábbis részben — 1895 nyarán Diódon készült, dr. Boér Jenőnél.

Hosszas tanulmányok után 1895 őszén fejezte be a nagy sikert aratott festményt Kriesch Aladár, és művét az ezredéves kiállításon, 1896-ban, Benczur Gyula és Gyárfás Jenő történelmi képei mellett állították ki.

A kép eredeti címe, amint az ezredéves kiállítás katalógusából is pontosan megtudhatjuk, ez volt: *Az 1567-iki tordai országgyűlés, melyen először mondatott ki a vallásszabadság.* A kép központjában Dávid Ferenc áll a fejedelem előtt, egyik kezét a szívére teszi, a másikkal az ég felé mutat, s az ülésző rendek előtt ki-mondja: „A hit Isten ajándéka“. A környező alakokon az elragadtatás és megdöbbenés mozgalmas, drámai kifejezését örököltette meg a művész. A kor művészettörténetésze, Szana Tamás így jellemezte Kriesch Aladár képét: „A festmény egész jelentőségében állítja elénk a nagy momentumot. A szereplő személyek nem betanult szerepüket játsszák le, hanem ott lelkesülnek és küzdenek előttünk a nagy eszméért, melynek diadalra juttatása maradandóvá tette emléküket. Arcukról a meggyőződés szilárdsága sugárzik felénk, nemes fölhevülésük megkap és magával ragad minket is“ (*Száz év a magyar művészet történetéből.* Budapest, 1901. 263—264).

Kriesch Aladárnak ez a képe alapozta meg hírnevét, amely aztán gyorsan növekedett, és így a művész számos újabb megrendelést kapott. Ezek közé tartozott 1911-ben a marosvásárhelyi Kultúrpalota falfestményeinek elkészítése.

Mindezekből a kép történetével nagyjában megismerkedhettünk. Mindenkinek feltűnhetett azonban, hogy a kép a megbízás szerint az 1567-i országgyűlés döntő jelenetét ábrázolja. Torda-Aranyos vármegye vezetősége, úgy látszik, nem ismerte az erdélyi országgyűlések történetét, különben nem fogalmazta volna meg így, téve-

sen, a megbízást. Az 1567-i országgyűlés törvényei nem maradtak fenn; a képen ábrázolt esemény nem 1567-ben, hanem az 1568. januári tordai országgyűlésen történt, mint ahogy ezt az Erdélyi Országgyűlési Emlékekből, valamint azóta megjelent munkákból tudjuk. Kétségtelen azonban, hogy Kriesch Aladár képét ezzel a hibásan megfogalmazott címmel állították ki, és habár azt történészek, szakemberek is megnézhették, tudomásunk szerint, mégsem kifogásolta senki a címet. Századunk elején a képről reprodukció készült, s ennek címe már a mai, kijavított formában van kinyomtatva: *Az 1568-iki tordai országgyűlés...* A reprodukciót az 1900-as években a Könyves Kálmán Múintézet nyomtathatta ki.

Vajon meg lehet-e találni levéltárainkban vagy a korabeli megyei sajtóban a Kriesch Aladárnak adott megbízást, magát a szerződést, és hogy ezt a történelmi évszámot vajon mivel indokolták? Hol van jelenleg a Kriesch Aladár képe? Vannak-e még más művei a hazai múzeumokban?

Nagyenyed, 1969. január

Vita Zsigmond

Emlékezik az „adminisztrációs részleg”

(Levél a szerkesztőséghez)

A Korunk 1968. 2. számában *A Brassói Lapok haladó hagyományairól* cím alatt megjelent visszaemlékezés egy mondatához kívánom kiegészítéseimet hozzáfűzni. „Az adminisztrációs részleg (amely a polgári újságírás körülményei között viszonylag nagyszámú volt) soraiban is jócskán voltak és maradtak a párt mellett állók” — írta Kőműves Géza, a cikk szerzője.

Bár a lapnál való alkalmaztatásom mindössze nyolc évig tartott (1933—1940), Brassó városára szorítkozott és jelentéktelen volt (hirdetési ügynök voltam), mégis megkísérlem néhány név és adat közlését annak bizonyítására, hogy az „adminisztrációs részleg” a szerkesztőség méltó társa volt a politikai harcban, ha nem is rendelkezett hasonló értékű szellemi feyverekkel.

Kiadóhivatali elvtársaink közül a halottakkal kezdem. A földalatti mozgalom tevékeny tagja volt Kahána Eta (fiatalon lett a tüdőbaj áldozata). Tevékeny párttag volt a lap nagyváradi megbízottja, Szabó László, akiről mint Gaál Gábor és a *Korunk* régi híveről és támogatójáról a minap emlékezett meg az *Utunk-évkönyv*-ben Csehi Gyula. Kommunista volt Kahána Samu, a szervezési osztály vezetője és Rasovszky István, a lap temesvári megbízottja (a felszabadulás után előbbi az *Előre* külpolitikai szerkesztője, utóbbi a *Neuer Weg* igazgatója lett). Mózes Jenő, a lap bukaresti megbízottja, 1940-ben családjával átment a Szovjetunióba, 1941-ben a visszavonuláskor mindnyájan német repülőtámadás áldozatai lettek. Weisz Olgát pártnyugdíjasként tettünk el. Fodor István központi, Dán Mózes bukaresti s a fasiszta elhurcolás áldozataul esett Neumann Ignác kolozsvári megbízottak mellett megemlítendő Incze György kiadóhivatali tisztviselő, aki személyazonossági bizonyítványát éveken át bocsátotta illegális elvtársak rendelkezésére a szabadabb mozgás és utazás érdekében.

El Weisz Árpád pártnyugdíjas Marosvásárhelyen, ő már 1924-ben beszervezi Kocsis Bélát, a *Brassói Lapok* sok esztendeig felelős szerkesztőjét, hogy a Bécsből, Prágából, Pozsonyból, Kassáról a lap címére érkező, de ténylegesen a párt Központi Bizottságának szóló leveleket a postafiókból egyenesen neki adja át, hogy ő eljuttassa Föris Istvánnak, a napjainkban rehabilitált kommunista vezetőnek, továbbítás végett. Ez a szolgálat csak 1926 októberében szűnt meg, midőn Weisz Árpádot letartóztatták és a laptól el kellett bocsátani. A régi elvtársak közé tartozik Cheresteşiu Victorné Kahána Rózsi Kolozsvárt, özvegy Kahána Samuné Bodor Gizi és Márton Istvánné Gidáli Mária Bukarestben (utóbbi első férjét, Moskowitz Ferencet a vagnajarkai internálótáborból 52 társával kiemelték a hitleristák és Ribnicán egy benzinnel leöntött barakkba zárva élve elégették).

A nyomdász-személyzetből halottunk Juhász István, aki komoly munkát fejtett ki az Egységes Szakszervezeteknél, lelkes támogatója volt a Vörös Segélynek és sikeres résztvevője a munkásság kulturális munkájának, így a most felújítás előtt álló Törekvés dalárdának. Számottevő volt Papp Zsigmond munkája, meggyőző modorával, előadóképességével jó hatással volt szaktársaira (áll ez családi vonatkozásban is: író-fiát, Papp Ferencet ő nevelte).

Szedőink közül háromról tudom, hogy él: Brassóban nyugdíjas Paál András, Marosvásárhelyen Schüssler Károly és Bukarestben Pozsár András. Mindhárman a szakszervezeti balszárny öntudatos részesei voltak.

A könyvsztályon egyetlen segítő társunkról van értesülésem: Szász Rózsi ma Karp Imre felesége Marosvásárhelyen. Sok esetben csempészett be felvilágosító pártanyagot a könyvek közé, s a vevőforgalmat is meggyőző munkára használta fel.

Sem Kőműves Géza, sem a cikkéhez Aradról hozzászóló Seidner Imre (*Korunk*, 1968. 7.) nem tért ki arra a történelmi epizódra, mely a szerkesztőség s az „adminisztrációs részleg” kommunistáit és más haladó erőit az 1930-as évek egyikén közös akcióra bírta. Vaszgárdista diákok támadásra készültek a *Brassói Lapok* ellen. A munka leállt, az összes női dolgozókat hazaküldték, s a nyomdászokból, alkalmazottakból és újságírókból Kakassy Endre vezetése alatt védőrség alakult éjjeli és nappali szolgálattal. Az első nap jelentkezett nálam Weisz Árpád, aki akkor került vissza Kolozsvárról Brassóba, és közölte: párthatározat alapján kétezer munkás jön támadás esetén a lap segítségére, az állandó összeköttetést ő tartja az Erzsébet utcai Munkás Otthonon át... Mint soron lévő ügyeletes, jelentettem a közlést Kakassy Endrénak, s ő továbbította a hírt az őrségnek. Általános volt a megnyugvás. A diáküntetés különben elmaradt, az akkori helyzetben a kormánynak sem volt kívánatos a munkások és diákok összecsapása.

Ma az *Új Idő* szerkesztői, munkatársai és olvasói közt sok szó esik a lap elődjéről, a haladó polgári *Brassói Lapokról*. Érdemes tudnunk azokról is, akik az „adminisztrációs részleg” névtelenjeiként szolgáltak ebben a keretben az elkövetkező szocializmus ügyét.

Brassó, 1969. január.

Lobstein Imre
nyugdíjas

Szellemi vetélkedő — történelmi ismeretekből

(Levél a szerkesztőséghez)

Nagy élvezettel hallgattam végig a *Korunk* lírai műsorát Nagyváradon. Mindnyájan, akik oly nagyra becsüljük a folyóirat értékes munkásságát és törekvéseit, szeretnők, ha még erősebbé fejlődne a kapcsolat a szerkesztőség és az olvasók között, vagyis ha — mint egyik előadójuk mondotta — még több lenne a „felfogó antenna”. Ezért terjesztem elő javaslatomat.

Rendezzen a *Korunk* egy — ma különben is divatos — szellemi vetélkedőt. Az lenne a győztese, aki a magyar irodalomból és művelődéstörténetből a legtöbb olyan alkotó személyiséget tudná felsorolni, megfelelő magyarázattal, aki közhasznú tudományos és művészi munkájával értékesen járult hozzá akár hazánk fejlesztéséhez, akár az egyetemes emberi haladáshoz. Apáczai Csere, a Bolyaiak, Irinyi János, Fadrusz János, Munkácsy, Bartók vagy a természettudósok közül a Vaskapu-vízierőmű tervén dolgozó Bánki Dónát, a repülés mechanikáján dolgozó Martin Lajos és annyi más jelesünk mellett megemlíthetnők azokat is, akik akár a törvényhozásban, akár a vallásszabadság és szabadgondolkodás, a haladó filozófia terén voltak úttörők és váltak e föld lakói számára emlékezetessé.

Szükségtelen bizonyítanom, hogy mennyi értéket lehetne így kibányászni a feledés homokja alól, s milyen fontos mindez annak a tudatnak a kialakítására.

hogy irodalmunk, művészetünk, tudományunk értékekkel járult hozzá a közös emberi előbbrejutáshoz. Az összegyűlő anyag talán még arra is indítana, hogy könyvet adjunk ki múltunk és jelenünk maradandó emberi értékeiről.
Nagyvárad, 1969. január.

Gönczy Sándor
mérnök

(A szerkesztőség válasza)

Ismerjük és magunkénak valljuk Lenin tételét a nemzeti büszkeségről abban az értelmezésben, hogy az ne kerüljön ellentétbe, hanem összhangban legyen a proletár nemzetköziséggel. Hóni viszonyaink közt ez azt jelenti, hogy az egyenlőség alapján kölcsönös kiegészülést keresünk magyar elődeink mindenki számára hasznos, az emberi haladást képviselő alkotásai és a román nemzet, illetve más velünk együttélő nemzetiségek hagyományos értékei között. Így fejlesztjük közösen szocialista honi kultúránkat. Felfogásával ilyen értelemben rokonszenvezünk.

Mint hasábjainkon láthatja, egyre több a haladó magyar hagyományokat marxista módra elemző és felújító írásunk, s egyben arra is törekszünk, hogy hasonló módon számot adjunk olvasóinknak a román szellemi kincsek korszerű újraértékeléséről, népszerűsítéséről. A múlt ismerete, őseink alkotásainak megbecsülése nélkül nem volna mit folytatnunk és továbbépítenünk, s az őszinte és becsületes szocialista humánium kölcsönösen tiszteletben tartja ki-ki nemzeti büszkeségét.

A javasolt „szellemi vetélkedő” mint emlékeztető módszer inkább az iskolákra s az ifjúsági sajtóra, elsősorban talán az Ifjűmunkás ügyes szerkesztőire vár, mi a magunk részéről inkább egy külön helytörténeti szám megszerkesztésével járulunk hozzá nemzetiségünk szellemi tartalékainak korszerű kibontásához és közéleti alkalmazásához.

B. E.

Ad vocem: Michael Gold és Gaál Gábor

(Levél a szerkesztőséghez)

Szilágyi András *Michael Gold és Gaál Gábor* című jegyzetében (Korunk, 1968. 11) azt írja, hogy Gaál annak idején Dormándi László kérésére a Pantheon Könyvkiadó vállalatnak engedte át Gold *Zsidók, ha nincsen pénzük* című regényének fordítását. Ez tévedés. Emlékezetem nem csalt, az Országos Széchényi Könyvtárban is ellenőriztem. A regényt nem a Pantheon adta ki, ez elképzelhetetlen is lett volna. A könyv 1935-ben a Kosmos Könyvkiadó Vállalatnál jelent meg, ehhez pedig Dormándinak semmi köze sem volt. Ennek tulajdonosa és kiadója Dénes Béla, ugyanaz, aki a szerkesztésemben megjelent *Apollo* első két számának nyomdai költségét hitelezte, és ezért azon mint felelős kiadó szerepelt is. A *Független Szemle* az ő szerkesztésében jelent meg 1934—1936 között. Szilágyi Andrással 1931-ben többször voltam együtt Kolozsvárt, Gaál Gábor, Antal Márk és Becsky Irén társaságában. Regényének az *Új pásztornak* egyik magyarországi terjesztője voltam akkoriban. Üdvözlöm őt.

Budapest, 1969. január.

Gál István
irodalomtörténész